

№ 08 (781)
Люты 2020 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

kazeta.by

bfk.by

У нумары:

- ☞ **Землякі: шануюць спадчыну беларусы Беласточчыны – стар. 2**
- ☞ **Малая радзіма: аграрная жараб'ёўка дзеля рассялення на хутары – стар. 4**
- ☞ **Скрушныя згадкі: уніклівыя інспектары і «Крывавае болутцэ» – стар. 6 і 7**

У Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі ў Міжнародны дзень роднай мовы прайшло мерапрыемства з удзелам прадстаўнікоў дыпламатычных місій

Фота Наталі КУПРЭВІЧ

На тым тыдні...

✓ **19 лютага ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адбылася прэзентацыя электроннага выдання «Не пакідайце ж мовы нашай беларускай...»**, прысвечанага 180-годдзю з дня нараджэння пісьменніка, публіцыста, аднаго з пачынальнікаў новай беларускай літаратуры і сучаснай беларускай мовы Францішка Багушэвіча.

НББ падрыхтавала самае поўнае выданне (на DVD), дзе ўпершыню ў такім аб'ёме сабраны вялікі пласт матэрыялу, які прадстаўляе веліч Багушэвіча і яго твор-

часці. Тут можна пабачыць і пагартаць электронныя старонкі першых прыжыццёвых выданняў паэта, сярод якіх «Dudka białaruskaja» 1891 г. (арыгінал захоўваецца ў Бібліятэцы Урублеўскіх Літоўскай акадэміі навук) і 1896 г. (з фондаў Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва), пазнаёміцца з першым выданнем вершаванага зборніка «Smuk białaruskі» з фондаў НББ. Рэсурс дае магчымасць паглядзець на класіка вачыма мастакоў, пачытаць лісты і рукапісы самога паэта са збораў Дзяржаў-

нага музея гісторыі беларускай літаратуры.

✓ У Арт-гасцёўні «Высокае м'ста» **20 лютага адкрытая выстаўка жывапісу і арт-аб'ектаў «Многабук»** Ганны Сілівончык. Праект уключае больш за 70 працаў розных перыядаў. Ключавым элементам кампазіцыі і сэнс-сатварэння з'яўляецца тэкст. Аб'яднанне вобразаў і сэнсаў на карцінах Г. Сілівончык здзіўляе метафарычнасцю і нараджае нечаканыя асацыяцыі. Мастачка актыўна працуе і з аб'ёмнымі формамі, эксперыментуе з выяўленчымі сродкамі. Пабачыць усё можна па 15 сакавіка.

✓ **20 лютага галерэя сучаснага мастацтва «Ў» сумесна з Амбуладай Літоўскай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь запрасіла на адкрыццё выстаўкі літоўскага мастака Альгіса Грышкявічуса «Паралельныя ўзлётні»**. Яна ўключае фатаграфічныя цыклы, калекцыю жывапісу і скульптурных аб'ектаў. Сам аўтар любіць казаць, што ён не фатограф, а проста з дапамогай фотаапарата стварае карціны.

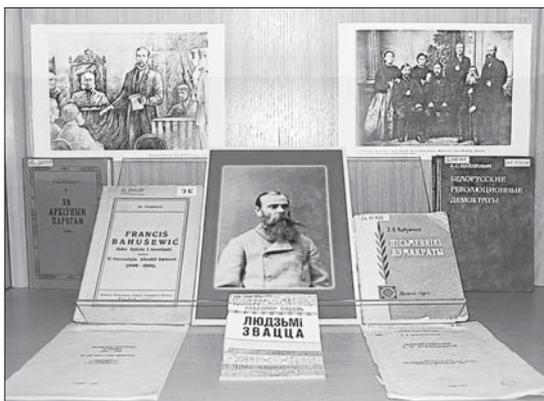
21 лютага НББ правяла акцыю «Мілагучнае,

звонкае, спеўнае слова», прысвечаную да Міжнароднага дня роднай мовы. У гэты дзень на вонкавым электронным светлавым табло ўстановаў можна было ўбачыць не толькі традыцыйныя цытаты класікаў нацыянальнай літаратуры пра беларускую мову, але і простыя беларускія словы, што адрозніваюць нас ад іншых народаў.

✓ **24 лютага ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры адбылося мерапрыемства «Святам свяцёнае маміна слова»**, прымеркаванае да 85-годдзя з дня нараджэння народнага паэта Беларусі Рыгора Барадудзіна. Імпрэза ладзілася сумесна з Клубам «Класікі і сучаснікі» Мінскага дзяржаўнага аўтамеханічнага каледжа імя М.С. Высоцкага,

адбылася ў межах літаратурна-дакументальнай экспазіцыі «Валянцін Тарас і Рыгор Барадудлін. На высце ўспамінаў...». «Толькі родная мова можа даць крылы для творчага ўзлёту. Дзякуй роднаму беларускаму слову. Яно дало мне адчуць радасць сказаць нешта сваё. Нельга тымі словамі, якія пачуў ты ўпершыню ад маці, хлусіць Айчыне, Народу», – сцвярджаў народны паэт.

У мерапрыемстве бралі ўдзел скульптар, аўтар помніка Р. Барадудліну ва Ушачах і мемарыяльнай дошкі на доме ў Мінску, дзе жыў паэт, Ігар Засімовіч, паэт і сябра пісьменніка Ганнад Чарказян, мастак і паэт Рыгор Сітніца. Падчас мерапрыемства бард Зміцер Бартосік выканаў песні на вершы Р. Барадудліна.

Фота з партала nfb.by

На фота Наталі КУПРЭВІЧ: Ганад Чарказян і Сяргей Шанран

Землякі ў свеце

Шырока гучыць беларуская песня на Беластоцчыне

Маладзёжны ансамбль «Спадчына» з Бельска-Падляскага

Вялікім гала-канцэртам у Падляскай оперы і філармоніі 20 лютага завяршыўся чарговы традыцыйны фестываль «Беларуская песня – 2020». Гэта быў 27-ы па ліку ў рангу Агульнапольскага фестывалю – і ўжо 49-ы з пачатку яго заснавання – унікальны і самы доўгатэрміновы беларускі праект за межамі нашай краіны. Галоўным ініцыятарам і яго арганізатарам на працягу ўсіх гэтых гадоў годна выступае Беларускае грамадска-культурнае таварыства ў Польшчы.

Напярэдадні, 16 лютага, у Беластоцкай філармоніі адбыўся цэнтральны агляд-конкурс фестывалю, якому папярэднічалі раённыя агляды, праведзеныя ў Гайнаўцы, Семятычах, Дуброве-Беластоцкай і Беластоку, у якіх прынялі ўдзел больш за 120 калектываў і індывідуальных выканаўцаў, усяго звыш 600 аматараў беларускай песні.

Ужо 27 гадоў запар даводзіцца браць удзел разам з народным артыстам Беларусі, мастацкім кіраўніком Нацыянальнага акадэмічнага народнага хору імя Г. Цітовіча Міхасём Дрынеўскім у працы журы фестывалю і з радасцю сустракацца са старэйшымі і знанымі на Падляшшы творчымі калектывамі, новымі ўдзельнікамі. Справядліва трэба адзначыць, што творчы ўзровень іх не зніжаецца, рэпертуар пастаянна ўзбагачаецца новымі творами, павышаюцца выканальніцкае майстэрства і сцэнічная культура. Гэтаму спрыяюць іх актыўная канцэртная дзейнасць, пастаянны ўдзел у 60 – 70 беларускіх фестывалях і святах, якія штогод праводзяцца на Беластоцчыне.

У чым сакрэт моцы і даўгалецця гэтага фестывалю? Напэўна, перш за ўсё ў тым, што на Падляшшы не толькі захаваліся аўтэнтычныя носьбіты беларускай песні, якія перадаюць традыцыйны маладым пакаленням, але і захавалася любоў тысячаў і тысячаў этнічных беларусаў да яе шчырасці і мілагучнасці, што вельмі дапамагае працягваць народныя традыцыі і падтрымліваць беларускасць у Польшчы.

Тадэуш СТРУЖЭЦКІ,
старшыня ГА «Беларускі фонд культуры»,
член журы фестывалю

Журы фестывалю з удзельнікамі ансамбля «Маланка» з Бельска-Падляскага

Пакажам сваю Радзіму!

Сёлета адбудзецца 11-ы Фэст экскурсаводаў!

З 25 па 26 красавіка сотні экскурсіях пройдучь па ўсёй краіне і за яе межамі.

І мы шчыра запрашаем вас далучыцца да гэтай падзеі. Няхай ваша веда, досвед і захапленне Беларуссю распаўсюдзяцца як мага шырай. Давайце падорым нашым людзям сапраўднае свята і дакажам, што экскурсіі – найлепшы адпачынак.

Экскурсіі ў межах Фэсту экскурсаводаў могуць праводзіць:

- ✦ экскурсаводы;
- ✦ выкладчыкі;
- ✦ краязнаўцы;
- ✦ даследчыкі;
- ✦ усе зацікаўленыя гісторыяй, культурай і прыродай роднага краю.

Экскурсіі Фэсту заўжды адметныя і папулярныя, бо яны даюць каштоўныя звесткі пра той ці іншы аб'ект ад сапраўдных прафесіяналаў сваёй галіны.

Экскурсійнымі аб'ектамі Фэсту могуць быць гіста-

рычныя мясціны, храмы, прадпрыемствы, помнікі прыроды, музеі, бібліятэкі – усё, што вы любіце, ведаеце, у папулярнасці і захаванні чаго вы зацікаўленыя.

Экскурсіі адбываюцца бясплатна ў межах святкавання Міжнароднага дня помнікаў і гістарычных мясцінаў (18 красавіка).

Просім вас азнаёміцца з Палажэннем Фэсту (<https://docs.google.com/document/d/1OE281bPKu5cMET9hkBipRIXFG4DR0eeLpDPxZjIrtM/edit>) і дапамагчы нам у арганізацыі, запоўніўшы гугл-форму (https://docs.google.com/forms/d/1BLim3MLrclR9wdeVcrpnzuy89iP81U_xUWMAM66C5w/viewform?edit_requested=true).

Па дадатковых пытаннях пішыце на электронную пошту: festguides@gmail.com.

Агульная каардынацыя: +375 (29) 863-21-50 (Тацяна Гайдук), +375 (25) 904-69-89 (Святлана Грышкевіч).

Каардынатары па рэгіёнах: Валерыя Чарнаморцава

(Мінск) + 375 (25) 545-84-30.

Вольга Малафеева (Брэст) + 375 (29) 522-08-28.

Міхал Нарынкевіч (Гродна) + 375 (29) 717-38-36.

Вадзім Барабанай (Гомель) + 375 (29) 197-28-88.

Дзмітрый Карсакоў (Марі-лём) + 375 (29) 240-00-88.

Сяргей Саманенка (Віцебск) + 375 (29) 211-00-71.

Арганізатары: Беларускі камітэт Міжнароднай Рады па помніках і мясцінах (ІКАМОС), Нацыянальнае агенцтва па турызме, ГА «Беларускі фонд культуры», РГА «Беларускае таварыства экскурсаводаў і гідаў-перакладчыкаў».

Паводле інфармацыі арганізатараў

Краязнаўцы! Ёсць загадка

Вадзяныя млыны на Аuce

Рака Аута – правы пыток ракі Дзісны, у Мёрскім раёне. Вадзяны млын на ёй быў збудаваны ў XIX стагоддзі ў вёсцы Завуцце, пры расійскім памешчыку Каржанеўскім. Скарыстоўвалі млын і калі прыйшла савецкая ўлада, у 1917 – 1921 гадах (была дзяржаўная маёмасць). Пры польскай уладзе яго таксама эксплуатавалі. Дзейнічаў ён і ў пасляваенныя гады, калі быў створаны калгас.

Вадзяны млын належаў мясцоваму калгасу. Тут працавалі калгасныя млына-

ры. Карысталіся ім і бліжэйшыя калгасы і саўгасы, часам – мясцовыя жыхары. Калі калгас “Сцяг перамогі” збудоваў сабе электрычны млын, то стары вадзяны з-за непатрэбнасці ў 1970-я гады разабралі, застаўся толькі каменны фундамент.

Дасылаю фотаздымак млына, які зрабіў мясцовы жыхар у 1950-я гады.

Вадзяныя млыны ў Язненскім і Завуццёўскім сельсаветах былі таксама на Аuce ў вёсках Вязна (2 млыны), Курыловічы, Катовічы, Сачыўкі, Млынарова, Златарунь. Сёння і яны не існуюць. Няма і фотаздымкаў іх.

Павел БУЛАХ, г. Наваполацк

Ад рэдакцыі. Гэта – адзін з лістоў, што прыйшлі ў адказ на заклік Франца Жылкі дапамагчы з інфармацыяй пра вадзяныя млыны (№ 2 «КГ»). Будзем чакаць новыя водгукі ад нашых чытачоў.

Дрэвяны заўце млына ў Мёрскага раёна, Мельніца, 1950-я гады

Дзе варта пабываць

Капэла, створаная Шырмам

У 1940 г. у Беларастоку (на той час абласны цэнтр БССР) быў створаны Беларуска ансамбль песні і танца, заснавальнікам і кіраўніком якога да 1970 г. быў Рыгор Шырма, танцавальнай групай кіраваў Янка Хвораст, стрыечны брат стваральніка. З 1944 г. у Гродне, у 1950-м рэарганізаваны ў Дзяржаўны хор БССР, з 1952 г. у Мінску. З 1955 г. Дзяржаўная харавая капэла БССР, з 1957 г. акадэмічная, імя Р. Шырмы з 1978 г. З 1988 г. у складзе Беларускай філармоніі. Музей гісторыі тэатральнай і музычнай культуры да 80-годдзя Заслужанага калектыву Рэспублікі Беларусь ладзіць выстаўку.

Уплыў на творчасць Рыгора Раманавіча Шырмы зрабіла сям'я. Ад маці ён слухаў калыханкі, у 15-гадовым узросце ўпершыню пачаў харавое гучанне. У 17 гадоў пачаў збіраць беларускі фальклор, пасля стварыў школу апрацоўкі народнай песні. З 1922 г. вёў актыўную грамадскую дзейнасць: чытаў лекцыі, пісаў артыкулы, выдаваў зборнікі беларускіх паэтаў.

15 студзеня 1940 г. створаны ансамбль песні і танца пачынае сваю творчую дзейнасць. Да пачатку вайны адбыўся шэраг паспяховай выступленняў у многіх гарадах Беларусі. Часы ваеннага ліхалецця змянілі напрамак дзейнасці калектыву. У ліпені 1944 г. ансамбль вяртаецца ў Гродна. Папулярнасць калектыву расце. Талент, заслугі Р. Шырмы атрымалі з часам шырокае прызнанне: народны артыст БССР і СССР, Герой Сацыялістычнай Працы, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР... Дзякуючы ягонай працы жывуць, гучаць бяспечныя скарбы народнай творчасці.

У Музеі гісторыі тэатральнай і музычнай культуры наведнікі, прыхільнікі творчасці капэлы імя Р. Шырмы могуць пазнаёміцца з пастаяннай экспазіцыяй, прысвечанай капэле, і апошнімі паступленнямі ў фонды музея.

Паводле інфармацыі арганізатараў

Зорка, што пахне Радзімай

У рамках краязнаўчай экспедыцыі «Родны край – крыніца натхнення» Шчучынская раённая бібліятэка імя Цёткі арганізавала сустрэчу з вядомым земляком, паэтам і празаікам, членам Саюза пісьменнікаў Беларусі Рычардам Бялячцам. Яго імя добра вядомае ўсёй Гродзеншчыне, у літаратурных суполках Мінска. Пра яго творчасць найлепш сказаць словамі Сяргея Грахоўскага:

Святло душы – адна адмеціна,

Любоў да ўсіх – адзіны дар.
Адчуванне паэтычнай стыхіі, якая жыве ў ім, мабыць, з дня яго нараджэння і ў якой сам ён жыве вольна і радасна, як жыве птушка ў палёце, адметна выяўляе і яго новы, пятнаццаты, зборнік. «Пах зоркі» – такую нязвычайную і рамантычную назву атрымала кніга.

Р. Бяляччэ пазнаёміў з вершамі зборніка, распавёў пра гісторыю напісання некаторых. Асаблівае месца заняла падборка вершаў у гонар той самай зоркі, якую «сустрэць ... столькі марыў» і якая «Радзімай светлаю сягоння пахне ... проста надакном».

Вельмі кранула слухачоў перадгісторыя паэмы «Літоўка», што прывёз пісьменнік з-пад Навагрудка. Аказваецца, вобраз Біруты жывы сёння не толькі на старонках кнігі.

Прыемна, што аўтар прапанаваў на сустрэчы матэрыялы фотахронікі «З майго жыцця»: па-іншаму ўспрымаеш ужо і паэтычныя гісторыі – старонкі кнігі.

Прызнаннем таго, што Р. Бяляччэ – пісьменнік, якога чытаюць і паважаюць, сталі кінасюжэт на аснове зборніка вершаў «Вяртанне пчалы» і

відэаролік паводле кнігі «Самой мой дзень». Гучалі ў гэты дзень і песні на вершы аўтара ў выкананні Наталлі Норык – загадчыцы народна-струннага аддзялення дзіцячай школы мастацтваў Навагрудка.

А яшчэ – вельмі прыемна было атрымаць у падарунак кнігу з аўтографам і спадзяваннем стаць хоць крышачку бліжэй да таямніцы «знаёмай зоркі ў акне».

*Ірына ГУДАЧ,
бібліятэкар аддзела
абслугоўвання і інфармацыі
Шчучынскай раённай бібліятэкі*

З любоўю да Полацка

З нагоды 120-годдзя з дня нараджэння І. Дэйніса

Не ўсе людзі змяняюць ход гісторыі, але след у ёй часам пакідаюць глыбокі. Такім чалавекам для Полацка стаў Іван Дэйніс – грамадскі дзеяч, педагог, краязнаўца. Яму выпала жыць у складанае XX стагоддзе – час, калі адбываліся рэвалюцыйныя падзеі, ішлі войны, змяняўся грамадскі лад і фармавалася сучасная беларуская дзяржаўнасць. У віры гэтых падзеяў Івану Пятровічу ўдалося не толькі знайсці сваё месца ў жыцці, але і зрабіць значны ўнёсак у станаўленне і развіццё краязнаўства на Полаччыне.

Нарадзіўся І. Дэйніс у лютым 1900 г. у Невелі. Праз пяць гадоў яго сям'я пераехала ў Полацк. Бацькі імкнуліся даць сыну добрую адукацыю. У 1918 г. Іван скончыў Віцебскую мужчынскую гімназію. А ўжо ў студзені 1919 г. ён паступае на ад-

нагавыя педагагічныя курсы пры Віцебскім настаўніцкім інстытуце, але хутка пераводзіцца на такія ж курсы ў Полацку. Скончыўшы іх, працуе настаўнікам у 1-й савецкай школе і педтэхнікуме, дзе ўзнікаюць першыя краязнаўчыя гурткі. І. Дэйніс становіцца іх актыўным удзельнікам. Калі была створаная камісія па ахове помнікаў даўніны і мастацтваў, Івана Пятровіча прызначаюць спачатку яе інструктарам, а пасля і старшынёй пададзела мастацтваў. Разам з аднадумцамі ён вывучае матэрыялы па гісторыі горада, працуе з архівамі і збірае прадметы для мясцовага музея. У 1925 г. пачынае дзейнасць Полацкае краязнаўчае таварыства, і І. Дэйніс становіцца яго адказным сакратаром. У выніку працы таварыства з'явіўся першы гістарычны зборнік

«Полотчина», а ў снежні 1926 г. быў адкрыты Полацкі акруговы музей. Іван Пятровіч заўсёды імкнуўся атрымаць вышэйшую адукацыю і пасля заканчэння Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта вярнуўся ў Полацк, а з восні 1930 г. пачаў выкладаць у лясным тэхнікуме глебазнаўства, фізіку і хімію.

У гады Вялікай Айчыннай вайны сям'я Дэйнісаў была ў эвакуацыі. Спробы Івана Пятровіча паступіць у дзеючую армію адхілялі медыкі. У 1944 г. ён вяртаецца ў Полацк і працуе дырэктарам ляснога тэхнікума. У пачатку 1946-га па сваёй ініцыятыве пакідае пасаду дырэктара і працягвае працу настаўнікам. З 1960 г. – на заслужаным адпачынку. Аднак і ў гэты час працягвае не толькі краязнаўчыя даследаванні, але і грамадскую дзейнасць. У 1967 г. І. Дэйнісу было прысвоена званне «Ганаровы грамадзянін горада Полацка».

Пайшоў з жыцця гэты выдатны чалавек у 1985 г. і быў пахаваны на Ксавер'еўскіх могілках у Полацку. Рукі і сэрца краязнаўцы, што сталі часткамі двух вялікіх даследаванняў – «Полацкая даўніна» і «Полацк у пачатку XX стагоддзя» – і сёння каштоўная крыніца ведаў не толькі для аматараў полацкай гісторыі, але і для адмыслоўцаў у гэтай галіне.

*Людміла ТРЫГОРЛАВА,
старшы навуковы супрацоўнік
Краязнаўчага музея Полацка*

І. Дэйніс з навучэнцамі ляснога тэхнікума (1950 г.)

І. Дэйніс з калегамі (1951 г.)

Гісторыя аднаго фотаздымка

Так іншы раз адбываецца ў жыцці, што імгненная ўспышка фотакамеры ўвасобіць у сабе значную падзею мінулай эпохі, стане неабвержным фактам рэальнай гісторыі.

Доказам гэтага з'яўляецца фотаздымак з удзельнікамі аграрнай жараб'ёўкі дзеля рассялення на хутары сяляннаў (вёска Капланцы Ігуменскага павета Мінскай губерні). На фотаздымку члены камісіі і хадакі-сяляне. Гэтая падзея была часткай сталыпінскай аграрнай рэформы і дазваляла выходзіць з сялянскай абшчыны на хутары. Перасяленчыя ж палітыка мела на мэце ліквідацыю малазямелля пры захаванні памешчыцкага землеўладання, паскарэнне рассялення вёскі, стварэнне ў асобах кулакаў дадатковай сацыяльнай апоры самадзяржаўя.

Згодна з архіўнымі дадзенымі, начальніцкая камісія складалася са святара Ільі Ліванава, псаломшчыка Ігната Сасіноўскага, благачыннага святара Мацвея Кіркевіча ды іншых. Пратакол аб выкупе земляў сялянамі Ігуменскага павета маёнтка памешчыка Антона Ясінскага датуецца 12.09.1911 г. На зямельную жараб'ёўку запрашаліся найбольш аўтарытэтыны сяляне. Першым, каму дадзена была права выцягнуць шчаслівы білет, як аказалася, быў Антон Баран. На жаль, у каментарыях да гэтага здымка ў газеце «Ніва» не ўказваецца, хто колькі дзесяцінаў атрымаў пры гэтай жараб'ёўцы. Але мне дакладна вядома, што сярод прысутных, чацвёрты справа, худы, з чорнай бародой стаіць мой прадзед Анісім Аляксеевіч Бурко, які быў поўнасцю натхнёны чвэрдай верай, што свая зямля – гэта свая, гэта багацце, і ты на ёй сапраўдным чалавекам станеш.

Дзве дачкі і тры сыны слухалі бацьку, ды шчасця ў гэтым яны не адчулі, бо рэаліі жыцця дыктавалі свае ўмовы. Старэйшы сын Ціхан, мой дзед, у сям'і якога жыў да самай смерці Аніска, не вярнуўся з фінскай вайны, пакінуўшы для працягу роду непаўналетняга сына Мац-

сваіх пяцярых дзяцей і дзеда Аніска! Ляная сем'я ды церла каноплі. Ды ў дадатак адметны куфар, века якога памечанае вялікая колькасцю палачак. Так матуля рабіла свой улік працадзён у калгасе. Цяпер гэты куфар з'яўляецца добрым сховішчам маіх пчаліных рамак. Уся астатняя маёмасць была разрабаваная, а дом перадаў пад пачатковую школу. І толькі праз дзесяцігоддзі, пасля рэабілітацыі дзяржавай, была выплачаная кампенсация ў суме 100 рублёў за дом аднаму з сыноў, які застаўся жывым. У пасляваенны час ён жыў з сям'ёй у Валгаградскай вобласці ў Кіквідзенскім раёне. Усе астатнія сыны Піліпа загінулі на фронце.

Найбольш лягчэйшым быў жыццёвы шлях аднаго з малодшых сыноў – Міхаіла Анісімавіча Бурко, які падрас і рашыў наведваць месца ссылі свайго брата Піліпа ў сібірскай Бійску. Там ён сустрэўся з прыгожай дачкой святара Ганнай, ажаніўся з ёю. Там набыў царкоўна-прыходскую адукацыю, пасля пераехаў у Мінск, закончыў педінстытут і працаваў дырэктарам Бардзілаўскай школы, цяпер Міханавіцкай.

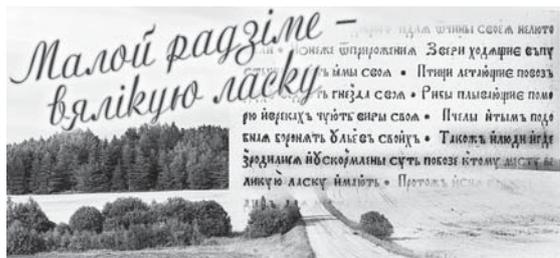
Што тычыцца двух дачок Анісіма, то жараб'ёўка ад бацькі ім нічога карыснага без наяўнасці тэхнічных сродкаў не прынесла, акрамя высьновы: ад зямлі багатым у адзіночку не станеш, а вось гарбатым... Так яно і сталася. Адна сышла інвалідам у іншы свет у Хватаўцы, другая – у Каменным Барку.

Вось такі вынік аграрнай жараб'ёўкі для яе ўдзельніка Анісіма Аляксеевіча Бурко.

*Ніна БУРКО,
в. Капланцы
Бярэзінскага раёна*

Аграрная жеребьевка. Раздзяленне на хутары крест'янаў вёскі Капланцы, Ігуменскага павета, Мінскай губ. Жеребьевка. Члены камісіі і ходокі-сяляне. П. фот. арт. «Ніва».

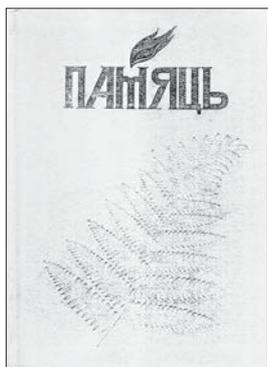
«Памяць» малой радзімы

20 гадоў таму выйшла з друку кніга «Памяць: Гісторыка-дакументальная хроніка Жлобіна і Жлобінскага раёна» (Мінск: БелЭн, 2000), што стала настольнай для ўсіх, хто цікавіцца гісторыяй малой радзімы.

«Памяць» – вынік калектыўнай працы краязнаўцаў, архівістаў, работнікаў выканаўчай улады і многіх жлобінчанаў, якія прадаставілі неабходную інфармацыю з сямейных архіваў. Абагулілі сабраныя звесткі члены раённай камісіі па стварэнні гісторыка-дакументальнай хронікі Павел Кірычэнка (1927 – 2007) і Мікалай Грыцок (1929 – 2015). А ўзначальваў камісію старшыня гарвыканкама Уладзімір Ерафееў.

Матэрыялаў для кнігі было сабрана на два тамы. Але з-за недахопу сродкаў з друку выйшаў толькі адзін. Сёння, праз дваццаць гадоў, сабрана матэрыялаў яшчэ на адзін том. Аўтарам жа гэтых радкоў выяўлены і шэраг памылак у надрукаваных тэкстах. Яны звязаны з напісаннем назваў населеных пунктаў, датамі і фактамі ў біяграфіі пэўных асобаў, іншымі звесткамі з мінуўшчыны раёна. Прыклад некаторыя.

Так, на стар. 90, 91 і іншых: «Саўгас «Луцкі» і «Луцкі сельсавет» («Луцкі»); стар. 136: «яго імя (генерала Л. Пятроўскага. – М.Ш.) названа мясцовая (Стараруднянская) школа» (піянерская дружна);

стар. 162: «3 успамінаў... А.Н. Навуменкі, былой жыхаркі в. Ала» (в. Кароткавічы); стар. 205: «Ваяваў пад... Бялградом» (Белградом); стар. 206: «з Аляксандрай Фёдарунай (Бажэнавай), былым франтавым санінструктарам» (афіцэрам медслужбы); стар. 574: «Лёгенькі Фёдар Васілевіч, н. у 1923, у Чырв. Арміі з 1940, рад., загінуў 29.6.1941» (памёр 10.02.2019 г.); «Байкачова Тамара Пятроўна... Заслужаны настаўнік Беларусі» (заслужаны работнік адукацыі БССР); стар. 694: «Стараруднянская вобласць» (воласці); стар. 713: Свята-Троіцкая царква ў Жлобіне асвечана 23 лістапада 1995 г.» (малое асвячэнне адбылося 14 кастрычніка, вялікае – 21 кастрычніка).

*Мікалай ШУКАНАЎ,
краязнаўца, суаўтар кнігі
«Памяць: Гісторыка-
дакументальная хроніка
Жлобіна і Жлобінскага р-на»*

Свята-Троіцкая царква ў Жлобіне (фота з сайта hram.by)

І снег вялікі, і сеча зла

Бітва 1067 г. паміж войскамі Яраславічаў і Усяслава Брачыславіча засведчаная ў грунтоўных ворах – «Аповесці мінулых гадоў», «Слове аб палку Ігаравым» і «Радзівілаўскім летапісе». Навукоўцы вывучалі падзеі бітвы і яе месца, але па-за межамі даследаванняў засталася незаўважным, што гэтыя крыніцы распавядалі пра маленькую рачулку Няміза (Няміга), а не значна большую і, верагодна, вядомую ў тэя часы рэчку Свіслач. Чаму сярэднявечным аўтарамі ігнаруецца ўзгаданне яе? Наўмысна або па няведанні географіі месца?

Сучасны гісторык зарыентаваў бы чытача больш канкрэтна: бітва 1067 г. адбылася на сутоцы Свіслачы з Нямізаі каля Менска, у выпадку яго размяшчэння побач, і пры пасяленні Няміза. Недакладнасць і непадрабязнае ўказанне месца бітвы ў гістарычных крыніцах таго часу не гаворыць пра малую дасведчанасць тагачасных аўтараў. Такая форма адпавядала сітуацыі кароткаму пераказу сутнасці справы толькі пра самае неабходнае для чытача. Да XVI ст. яшчэ не было картаў, што адлюстроўвалі б географію мясціны беларускай прасторы. Летапісы і хронікі (дакументальныя запісы ў паслядоўнай перадачы і апісанні бітвы, гісторыі дзяржаваў, асобаў і г.д.) засведчалі вайсковыя падзеі з прывязкай да агульнавядомых адметнасцяў, па якіх сучаснікі і зарыентуюцца. У асноўным, гэтыя назвы водных аб'ектаў, нязменныя цягам многіх стагоддзяў і добра вядомыя не толькі мясцоваму насельніцтву. Другія ўстойлівыя найменні – населеныя пункты – нярэдка прыводзяцца побач з назвай воднага аб'екта, верагодна, каб пацвердзіць дакладнасць арыентацыі. Так, і ў «Аповесці...» пазначаная бітва на рэчцы Няміза, а праз прыназоўнік «к» паветамляецца пра існаванне аднайменнага паселішча.

З гісторыі вайнаў аддаўніч часоў праз сярэднявечча і да найноўшага часу бітвы найчасцей адбываюцца побач з воднымі аб'ектамі – рэкамі і азёрамі. Палкаводцы перад боем імкнуцца трымаць войска па ўзбярэжжы возера ці рэчкі, якія, як своеасаблівае пераходнае і дадатковыя рубяжы, абаранялі ад удараў з флангаў і з тылу. Такая тактыка прымянялася паўсюдна і заўсёды.

Як размяшчаліся войскі і як ішла бітва 1067 г. на рачульцы Няміза? Звычайна перавагу атрымлівае той, хто ў тактычным плане ці шляхам абставінаў найбольш дакладна ацаніў сітуацыю, асабліва свайго войска, і гэтыя вельмі важна.

Полацкі князь адчуваў моц свайго коннага войска нават перад войскамі праціўнікаў. Ён не ініцыяваў і не шукаў

магчымасцяў перамоваў, каб загладваць сітуацыю, а пайшоў на бой. Здольнасці палкаводца высока ацэненыя ў «Слове...», аўтар не мог памыліцца і недакладна ацаніць палкаводчы талент Усяслава Брачыславіча.

Бітва на Нямізе 1067 г. адбылася ў другой палове дня пасля рушання Яраславічаў ад захопленнага імі гарадзішча на Менцы ў накірунку Свіслачы каля паселішча Няміза. Наперадзе войска Усяслава Брачыславіча была нізіна прамерзлай Нямігі, а за спінай шырокая Свіслач. Расстаноўка полацкіх войў з апорай у тыле на водны аб'ект характэрная для таго часу, і праціўнік мог атакаваць толькі па фронце. Лядавае покрыва Свіслачы ў гэтыя дні было нетрывалым. Асабліва ашопняга месяца зімы і ў пачатку сакавіка – няўстойлівае надвор'я з перападам тэмператураў вышэй за нуль удзень і ніжэй за нуль уначы, з завірухай, мокрым снегам, адлігай, што і адбылася на крохкасі рачнога лёду.

Паводле летапісных крыніцаў халодныя зімы ў Еўропе прыпадалі на 1060, 1063, 1066, 1067, 1068, 1074, 1077 і 1077 гг. У «Аповесці...» адзначаецца 1067 г.: «зиме суще велице» і «снег велик». Апошні выраз можна тлумачыць як вялікае снежнае покрыва або моцныя апады. Сярод узвышшаў, на нізіне рэчываў, заўсёды надзімае снегавое покрыва, ён тут «затрымліваецца», назапашваецца. Каму гэтыя ўмовы найбольш перашкаджалі? Звернемся да разгляду магчымага складу войскаў супернікаў.

Тры аб'яднаныя войскі Яраславічаў, безумоўна, былі большымі па колькасці. Якім было войска полацкага князя, каб можна было супрацьстаяць ворагу? Адказ на гэта даюць радкі гістарычных крыніцаў.

Для коннага войска глыбокі снег быў значнай перашкодай, і коні марудна перасоўваюцца, што зніжае хуткасць і націск сутыкнення. Вершнікам Усяслава давялося спешацца, не атрымалася прымяніць тактыку коннага бою. У гэтым разе больш вялікае па колькасці пешае войска праціўніка

мае перавагу. І гэта не адзіная прычына, што змяняла магчымы сцэнарый бітвы і яе завяршэнне.

Для Беларусі пры канцы зімы, пры ваганнях тэмпературы ад плюса да мінуса найбольш уласцівыя кірункі вятроў заходняга сектара. Верагодна, у дзень бітвы надвор'е вызначалася прыходам паветраных масаў з боку Атлантаці. Яе ўплыў адчуваецца і ў наш час. Напрыклад, з 3 па 5 сакавіка 2010 г., пасля шматдзённай адлігі, ранкам і ўвечары ішоў моцны снег з паўднёва-заходнім ветрам. Снегу той зімою ў студзені і лютым выпала вышэй за норму. Па гэтых прыкметах стан надвор'я вельмі нагадвае дзень бітвы 1067 г.

Рэчывы Нямігі, ад балотнага вытоку і да пачатку вусця, пралягае па нізіне сярод паўночных і паўднёвых пагоркаў. Гэты «калідор» узмацняе ветравую плынь пры любым заходнім напрамку і накіроўвае ў бок вусця Нямігі. Той дзень бітвы «Аповесці...» характарызуе станам надвор'я і напрамкам снегавога паветра: «и быше снег велик и поидоше противу себе». Бясспрэчна, аднаму войску снег мяцеліў насустрач: «поидоше противу себе». У лепшым становішчы знаходзіліся войскі Яраславічаў, якія рухаліся ад заходняга накірунку па ходзе ветру – з Менкі да Нямізы. Войскам Усяслава Брачыславіча сектаральна заходні напрамак ветру дзьмуў у твар, спляліў снегам вочы, чым перашкаджаў удаля змагацца.

Расійскі гісторык і географ першай паловы XIX ст. В. Тацішчаў лічыў (і з ім пагаджаўся наш сучаснік гісторык М. Ермаловіч), што сышліся супраціўнікі на Нямізе 3 сакавіка 1067 г., а сама сеча адбылася толькі 10 сакавіка. М. Ермаловіч тлумачыў затрымку з абодвух бакоў разуменнем сур'ёзнасці моманту, перамовамі аб мірных выхадзе і пад іх прыкрыццём стараную падрыхтоўку да бітвы. Безумоўна, значнасць бітвы разумелі абодва бакі, але пра доўгія перамовы паміж супраціўнікамі або затрымку ў баявых дзеяннях не сказана ў летапісе. Глыбокае снежнае покрыва, моцны снегапад маглі толькі нязначна адцягнуць момант сутыкнення. Трымаць пры халоднымі мокрым надвор'і сем сутак без дастатковага прытулку коней і раць – вялікая небяспека абодвум бакам, якія рашуча намагаліся ўступіць у бітву.

У час бітвы на Нямізе полацкі князь апынуўся ў становішчы, што перавысіла магчымасці яго конных войў. Усяслаў Брачыславіч мог бы пачакаць і ацаніць сітуацыю, не пачынаць бітву, адтэр-

мінаваць яе на колькі дзён або перамясціцца ў іншае месца, але ён імкнуўся як мага хутчэй біцца з Яраславічамі. Відаць, да яго дайшлі звесткі пра аблогу Менска на Менцы войскамі праціўніка, і што мяняне «затворылася в граде». Безумоўна, яны чакалі і спадзяваліся на дапамогу Усяслава. Полацкі князь быў у пагоні, «ляцеў» на сваіх борздых конях да Менска. Аўтар «Слова...» піша, што Усяслаў «скачы влькомь до Немиги». Постаць полацкага князя ў вобразе ваўка паказвае яго хуткія перамышчэнні «ноч влькомь рыскаше», «великому Хрѣсови влькомь путь прерыскаше». Воўк не толькі драпежнік, жорсткі да сваёй ахвяры, храбры, але і хуткі ў перамышчэннях, цягавіты на вялікіх адлегласцях.

Рызыкавая паспешнасць полацкага князя і неабачнасць у сітуацыі без уліку стану надвор'я адбыліся крывавамі выходам жорсткай бітвы 1067 г. з абодвух бакоў. Але і пры гэтым Усяслаў Брачыславіч паказаў сябе мужным і адважным воем.

У публіцыстычным творы «Слова...» аўтар звяртаецца да сучаснікаў балючым перажываннем з-за братэрскай міжусобицы, што падрывала асновы княстваў, і канстатуе вышэйшым узроўнем пазтыкі ярскавы выслюі: «Немизе кровави брезе не бологомь бяхуте посеяни – посеяни костыи рускихъ

сыновь». Гэтыя радкі амаль аднолькава па ўзвышанасці гучання з вынікам разгрому войска князя Ігара, што стогнам адгукнулася па землях княстваў і разляцелася журботнымі крыламі ў прасторы плачам Яраслаўны. Больш няма ў гэтым эпічным творы радкоў, якія б так ёміста перадалі дзве крываваы бітвы, адметныя па значэнні ў лёсе княстваў.

Усяслаў Брачыславіч, безумоўна, мог супрацьстаяць кааліцыі паўднёварускіх князёў і падрыхтавацца да наступнай бітвы. Неадарма яны запрасілі яго на перамовы. Аднак полацкі князь трапіў у пастку зманлівых абяцанняў і быў захоплены ў палон пры перамовах летам таго ж года.

Бітва на Нямізе адбылася, мінулі стагоддзі. Застаецца не вырашаным, як і калі Менск на Свіслачы стаў пераемнікам Менска Строчыцкага гарадзішча на Менцы.

Бітва 1067 г. не выклікала поўнага знішчэння пасялення Няміза і не ўсе яго насельнікі апынуліся ў зняволенні, як гэта нярэдка практыкавалася пад час вайнаў. Дзейнасць па выплаўцы жалеза працягвалася ўжо рамеснікамі Верхняга горада, што паспрыяла эканамічнаму і палітычнаму ўзвышэнню Менска на Свіслачы, які перавысіў значнасць былога пасялення Нямізы. Менску ў 1499 г. надаецца магдэбургскае права, ратуша была пацвярджэннем яго самастойнасці і самакіравання. Гарадское кіраўніцтва і развітая для таго часу інфраструктура засведчае эканамічны і палітычны патэнцыял Верхняга горада.

Раскопкі на менскім замчышчы (1934 г.)

Прайшлі стагоддзі. Нам, нашчадкам славытых крывічоў, усё ж неабходна вырашыць шэраг няздзейснага. Чаму 1067 г. узгадваецца як падзея толькі ў падручніках і кніжных выданнях? Чаму наша славуная гісторыя месціцца на задворках нашай памяці, памяці пра Усяслава Чарадзея, пра мужных воўў, пра старажытны Менск. Ці не прыспеў час увекавечання іх помнікаў?

У мэтах увекавечання нашай гісторыі мэтазгодна і заснаванне вялікай музейнай экспазіцыі раннефеадальнага Менска ў ДOME фізкультуры «Працоўныя рэзервы», які, між іншым, быў узведзены на тэрыторыі менскага сярэднявечага горада-замка, у яго «сэрцы». Помнік і музей як мемарыяльны гістарычны ансамбль стане адметным знакам для жыхароў сталіцы і яе гасцей.

Пятро РУСАЎ, археолаг

Заклучны артыкул цыкла. Першыя публікацыі – у №№ 3 – 7

Музей, прысвечаны ракетнай дывізіі

У пастаўскай СШ № 4 пачаў сваю дзейнасць школьны музей, прысвечаны 32-й Херсонскай Чырвонасцяжнай ракетнай дывізіі імя Маршала Савецкага Саюза Д.Ф. Усцінава. Гэтая дывізія шмат гадоў, з 1960-х і да развалу СССР, базіравалася ў Паставах, у 5-м гарадку, і жыццё многіх пастаўчанаў было звязанае з яе дзейнасцю: хто працаваў там, хто служыў. Ваенныя і пабудавалі школу, цяпер яна належыць гораду. У школе ёсць ваенна-патрыятычны клас, і многія яго выхаванцы вучацца ў профільных ВНУ.

У музеі прадстаўлены асабістыя рэчы салдатаў і афіцэраў, макеты зброі, ракетаў, абмундзіравання. Ёсць і партрэтная галерэя каманднага складу дывізіі ад пачатку яе існавання. Цікава, што ў дывізіі служыў брат Зоі Касмадзям'янскай – Герой Савецкага Саюза Аляксандр Касмадзям'янскі. А яшчэ дзіўна і прыемна вучням бачыць тут рэчы сваіх бацькоў, знаёмых і суседзяў.

Экспазіцыя прадстаўлена таксама стэндамі «Без права на забавенне» – пра ўдзел дывізіі ў афганскай вайне, дзе былі і нашыя

Юры Шушнуў з вучнямі 9-га класа

Валерый Франтоў, сын першага камандзіра 32-й ракетнай дывізіі Вячаслава Франтова ў СШ № 4

Пасля вайны было цяжка ўсёй краіне. Трэба было адбудоўваць зруйнаваныя гарады і прадпрыемствы. Вайна спустошыла і золата-валютны рэзерв, а карміцца было патрэбна ўсім. Вось і прыдумалі непамерныя падаткі для калгаснікаў. Мае бабুলі расказвалі, што на кожны сляжніск падворак быў цэлы спіс таго, што было патрэбна здаць дзяржаве ў якасці падатку: зерне, мяса, малако, яйкі, воўну, свіныя скуры. Быў падатак на пладоўныя дрэвы і ягадныя кусты. Патрэбна было здаць і вызначаную суму ў грошах, хаця тых грошай за цяжкую працу ў калгасах не плацілі, а каб іх зарабіць, людзі вазілі на кірмаш зерне, бульбу, малочную і мясную прадукцыю, адрываючы ад дзяцей. І хаця гаспадаркі былі вялікія, але і падаткі бышлі непамерныя.

Трымаючы сваіх каровак, людзі не маглі ўдасцаль есці тое ж малачко ці смятану. Каб пракарміць дзяцей, якія засталіся сіратамі, і адна, і другая мае бабুলі трымалі парсюкоў не ў хлявах, а ў падпечцы. Так, так, хавалі ў падпеч і завальвалі чым-небудзь. А калі парасё тое падрасцала, то рэзалі яго ноччу, бо днямі па вёсках соўгаліся падатковыя інспектары, вынюхвалі, дзе ў каго пішчыць тое парася ці кудухча непалічаная курачка. А парасё тое, калі яго рэжучь, то і раве,

Падатковы інспектар

як рэзанае. І вось каб гэтага не здаралася, яму на лычык чаплялі торбачку з мукою. Чаму? Ды пры моцным уздыху мука трапляла ў лёгкія жывёлы, што выклікала затрымку дыхання і крычаць моцна яна не магла. Такім чынам і прыглышвалі той парасячы віск, а самі хуценька стараліся ўправіцца з салам і мясам. Смалілі на вуліцы саломай, а потым усе тэя сляды маскіравалі, заграбалі, каб нічога не засталося. А вось тое салыца і мяска з костачкамі хавалі як маглі і куды толькі маглі. Нават у калодзежы апускалі, каб не здагадаўся які-небудзь правяраючы. І не здагадваліся. Шнарылі па хлявах, каморках, паграбах. А ў калодзежы ніколі не заглядвалі. Вось так гаравалі мае дарагія бабুলі, якім лёс наканавы стаць удовамі. У адной бабулі на руках было дзевяць дзетак, у другой – чацвёрка.

І вось аднойчы завітаў у нашу вёску Радкава вельмі злы і ўніклівы правяраючы. Ён шнарыў па кожным двары з вялікай паперай. Гэта быў спіс даўжнікоў. Тым, хто не выканаў план здачы натуральных падаткаў, даводзіў тэрмін, за які патрэбна было разлічыцца з дзяржавай. Кажучы сённяшняй мовай, гэта былі сапраўд-

ныя калектарскія рэйды. А вось у тых сляжанаў, якія не спраўляліся ў тэрмін выканаць патрабаванні, адбіралі і кароваў, і свіней, і курэй.

Была цёплая летняя раніца, калі той інспектар выйшаў за вёску і накіраваўся ў бок Слуцка. На паводку ён вёў вялікую пярэстую карову, а за ім беглі двое дзетак. Яны моцна плакалі і прасілі: «Дзядзечка, аддайце нашу Мілку, не забірайце! Мы ж памром з голадау, яна ж наша адзіная карміцелька». Інспектар, не звяртаючы ніякай

увагі на адчайныя крыкі малечы, лупіў дубцом жыўліну і адыходзіў усё далей ад вёскі. Дзеці не адставалі і крычалі яшчэ мацней. Хлапчуку было гадоў адзінаццаць, дзядзеччыны – каля дзевяці. Яны размазвалі бруднымі кулачкамі па тварыках слёзкі і не адставалі, а падбгаючы да каровы ззаду, хапалі яе за доўгі хвост і ў адчай клікалі: «Мілка, Мілка, дахаты!»

Праз кіламетры два, калі інспектар удостался нацешыўся, слухаючы гэты дзіцячы адчай, ён спыніўся і сказаў: «Паглядзіце,

джанаў сваімі спевамі А. Грыўсевіч і П. Кароль.

Стваралі музей настаўнікі і вучні школы пад кіраўніцтвам Н. Федаровіч, а дырэктар В. Пякарскі паклапаціўся пра абсталяванне, якое вырабілі ва ўласнай майстэрні. Дапамагалі музейнымі прадметамі і парадамі настаўніца І. Дрозд і работніца школы А. Чорная, бо яны раней служылі ў дывізіі. Экскурсіі па музеі праводзяць эрудыраваныя вучні, як, напрыклад, З. Канаш, Н. Сердзюкевіч.

Плануецца, што музей будзе паўнаўняцца новымі экспанатамі.

Ірына ФІЛАНОВІЧ, г. Паставы

дурныя, гэта ж не карова, а бык!» Дзеці суняліся і падышлі збоку да жывёлы. Гэта сапраўды быў бык, які дзве кроплі вады падобны да іх Мілкі. Яны без сілы рухнулі на зямлю, а той нялюдскі падатковы інспектар павёў жывёлу далей. Дзеткі, ледзь ачوماўшыся ад шоку, пабеглі назад, але не дахаты, а на палетак, дзе пасвіўся вясковы статак. Калі яны ўбачылі там сваю Мілку, голасна расплакаліся. Але ўжо ад шчасця.

А дзеткамі гэтымі былі мая будучая мама Ніна і яе брацік Ваня.

Вялянціна БАБКО-АЛЯШКЕВІЧ, в. Радкава, Салгорскі раён

У паваенны час карова – істотная падмога

Прасачыць лёс і пабачыць твор

Сёлета цягам года ва ўсіх публічных бібліятэках Наваградскага раёна пройдуць мерапрыемствы абласной акцыі «Чытаем разам». Яе мэта – прыцягнуць грамадства да чытання беларускай літаратуры. 28 студзеня ў межах акцыі ў Наваградскай раённай бібліятэцы прайшла сустрэча, прысвечаная творчасці 80-гадовага юбіляра – празаіка, паэта, майстра гістарычнай прозы Леаніда Дайнекі, які пайшоў з жыцця летась у жніўні.

Л. Дайнека вядомы як аўтар раманаў «Меч князя Вячкі», «След ваўкалака», «Жалезныя жалуды», «Бацькава крыніца», «Футбол на заміраваным полі», «Чалавек з брыльянтавым сэрцам». Іх героямі былі рэальныя персанажы беларускай гісторыі. Асобныя старонкі твораў прагучалі пад час сустрэчы.

Да ўдзелу ў акцыі былі запрошаны мясцовы пісьменнік Міхась Зізюк і вучні наваградскай сярэдняй школы № 1. М. Зізюк падкрэсліў важнасць гістарычнай памяці ў лёсе беларускага народа, якая служыць сапраўдным падмуркам будучыні краіны. Асаблівая ўвага была засяроджаная на кнізе «Назаві сына Канстанцінам», якая, зазначыў выступаючы, праўдзіва адлюстроўвае нашу гісторыю, паказвае складанае жыццё ў мінулыя часы.

Сцэнічным дзеяннем было падмацаванае знаёмства з кнігай «Запомнім сябе маладымі». Для інсцэніроўкі быў узяты ўрывак, што паказвае абрад сватаўства. Каларытныя вобразы сваіх Белазорыхі, бацькоў нявесты і самой гераніні (іх ролі выканалі супрацоўнікі бібліятэкі) сталі сапраўдным упрыгожаннем мерапрыемства. Урыўкі з рамана «След ваўкалака» прачытала наведніца бібліятэкі Ала Мікалайчук і расказала аб сваім стаўленні да роднай літаратуры, да беларускай мовы.

Добрыя кнігі і добрыя словы здольныя раскрыць таямніцы свету і беларускай гісторыі, дапамагчы чалавеку ў жыцці.

*Іна ШАЙЧУК,
загадчык аддзела абслугоўвання і інфармацыі
Наваградскай раённай бібліятэкі*

Выступае Міхась Зізюк

Дарагая рэдакцыя!
Я вельмі хацела б, каб «Краязнаўчая газета» выходзіла. Яна вельмі карысная для нашай радзімы, для захавання памяці і выхавання моладзі. Як настаўнік я гэта добра разумею, але як адзінокая жанчына-пенсіянер матэрыяльна дапамагчы не магу. Прабачце.
Прашу надрукаваць мой матэрыял, каб памяць пра крывавае барацьбу продкаў не знікла.

«Крывавае болутцэ» і «Пагоня»

На тэрыторыі Вяздзіборскага сельсавета Столінскага раёна ёсць два ўрочышчы: Пагоня каля вёсак Асава і Церабішча і Крывавае балотца ў цэнтры Пагоні. Яны захаваліся да нашага часу. Адкуль жа ўзяліся такія найменні, што захавала народная памяць?

А пачалося ўсё з 1863 года. 157 гадоў таму ў нашай мясцовасці адбыліся вельмі цікавыя для гісторыі падзеі. Раней «Краязнаўчая газета» пісала пра паход Рамуальда Траўгута па тэрыторыі сучаснага Столінскага раёна. Многа даследаванняў па гэтай тэме зрабіў краязнаўца Міхаіл Карсека. Ён падрабязна расказаў на старонках раённай газеты «Навіны Палесся» і пра тую падзею, і пра Р. Траўгута ў яго роднай вёсцы Калоднае.

Аўтару гэтага допісу хочацца дапоўніць паважанага Міхаіла Міхайлавіча сваімі знаходкамі.

Вядома, што ў сярэдзіне 1863 года атрады Р. Траўгута рухаліся ў напрамку Валыні. Але каля вёскі Варані непадалёк ракі Гарыні адбыліся бой з рускімі салдатамі, і не надта паспяхова, бо пасля паўстанцы мусілі рухацца ў бок Пінска. Па дарозе яны

спыніліся на адпачынак каля невялікай вёсачкі Юльянаўка (цяпер не існуе). Паблізу яе вырасла вёска Церабішча, а крыху далей на паўночны ўсход знаходзіцца старадаўні шляхецкі засценак Осова (цяпер – вёска Асава) і касцёл Усіх Святых. Месца выбралі з таго разліку, што тут было многа людзей каталіцкага веравызнання, з пэўнымі нацыянальнымі традыцыямі. На цвінтары каля касцёла пад каплічкай быў пахаваны Дамінік Орда – добра вядомы прыхільнік Напалеона Банапарта. Каля Осовы было вялікае зямельнае ўладанне Скірмунтаў. Яно і цяпер называецца Скірмунтоў.

У касцёл наведаўся Радзівіл з вёскі Манькавічы, Хелена Скірмунт. Вернікі спачувалі паўстанцам, і паводле распеваў людзей ксёндз Самуэль сабраў для іх ежу, а мясцовы карчмар з братамі Карповічамі прывялі ваюроў да вялікага лесу Янкова. Цяпер няма таго лесу, але засталася «Крывавае болутцэ» і сенажаць, што называецца «Пагоня». Відаць, добра адпачыць не ўдалося. Акупанты нагналі паўстанцаў і, напэўна, была бітва, раз назвалі балотца Крывавае.

Паўстанцы кінуліся ў бок засценка Осова. Каля гэтай вёскі таксама ёсць урочышча «Пагоня», а таксама «Дзікае балота», у якім некаторыя паталіліся.

Сучаснікі пераказваюць аповеды сваіх дзядоў і прадедаў пра тое, як грузлі ў балоце і пешыя, і конныя (гэта згадала Ядвіга Яворская).

З успамінаў Яна Колба-Сялецкага даведваемся, што каля касцёла ёсць пахаванні забітых паўстанцаў Вішнеўскага, Бондзкевіча, Пятроўскага. А некаторым параненым удалося схаваліся ў бліжэйшых вёсках, памяняць прозвішчы, каб не трапіць на царскую катаргу.

Далей паўстанцы рушылі ў бок вёскі Рухча, дзе тады жылі Казімір і Хелена Скірмунты – прыхільнікі паўстання. З Рухчы пераясціліся да Калоднага (маёнтак Восіпа Дзмітрыевіча Глябовіча). Тут былі дзве бітвы, 12-га і 13-га чэрвеня 1863 года. Сілы былі няроўныя. Паўстанцы разбіліся на групы, пераправіліся цераз рэчку Стыр і, дамовіўшыся сустрэцца на Кобрыншчыне, разыхліся хто куды.

Вусна памяць захавала назвы «Пагоня», «Скірмунтоў», «Корчмань», «Крывавае болутцэ» і паданне, нібыта ў апошнім было патопленае залатое сядло. Дзеці ўслед за сваімі бацькамі любяць расказаць пра гэта. Але ніхто сядло не знашоў. А вось рэшткі вайскавай амуніцыі тых часоў знаходзілі. Мне паказвалі паламаную шаблю з дарогім аздабленнем (яе прадалі грамадзяніну Германі ў 1990-я).

Такія трагічныя падзеі адбываліся ў нашым краі ў 1863 годзе.

*Марыя МАЛЕЙ,
в. Асава
Столінскага раёна*

Творчасць нашых чытачоў

Жыццё ў шчасці

Соф'я МАРОЗ

Рака жыцця

*Рака жыцця, крыніца майго лёсу,
Нясе мяне імкліва хадой:
То долу гне, а то і да нябёсаў
Ракетай уздымаецца вясной...*

*Мне лёс жыцця накіраваны Богам,
Па ім іду я з ношаю гадоў,
Якой бы цяжкай ні была дарога,
Яна мне дорыць шчасце і любоў.*

*Я помню, як звінелі ў лузе косы,
І не зайдзішчу цяжкім тым гадам...
Гляджу ў раку я, бы ў люстэрка лёсу,
І шчыры дзякуй шлю сваім бацькам...*

*Раніцою мяне сонейка будзіць,
Прачынаецца лес пакрысе,
А над рэчкай стуга яшчэ блудзіць,
І купаюцца травы ў расе...*

*А як дзень свае дзверы адчыніць,
Я адчую жыццё за вярсту,
Як прыгожыя кветкі гамоняць,
Ды з рамонак вяночак спляту.*

*Упляту васількі ў свае косы,
Да крынічкі знаёмай пайду,
Дзе шумяць векавыя бярозы,
Можна, там сваю долю знайду...*

*Ля жытнёвага поля спыніўся,
Прыпаду да радзімай зямлі,
Ціха Богу за ўсіх памалюся,
Каб у шчасці ўсе людзі жылі.*

Сакавік

1 – Дамбавецкі Аляксандр Станіслававіч (1840 – каля 1914 ці не пазней 1917), краязнаўца і грамадскі дзеяч, магілёўскі губернатар (1872 – 1893), пад кіраўніцтвам якога губерня дасягнула пэўнага росквіту і стала адной з прагрэсіўных у Расійскай імперыі, – 180 гадоў з дня нараджэння.

3 – Воранаў Валерыі Віталевіч (1970), кампазітар, піяніст, народны артыст Беларусі – 50 гадоў з дня нараджэння.

3 – Ладзеў Уладзімір Фёдаравіч (1940, Дубровенскі р-н – 2017), вучоны-гісторык, выдатнік вышэйшай школы Беларусі – 80 гадоў з дня нараджэння.

4 – Вінцук Адважны (сапр. Германовіч Язэп Станіслававіч; 1890, Ашмянскі р-н – 1978), пісьменнік, рэлігійны дзеяч – 130 гадоў з дня нараджэння.

4 – Кастусь Качан (Канстанцін Іванавіч; 1950, Навагрудскі р-н), мастак пейзажыст; у Навагрудку працуе яго персанальная карцінная галерэя – 70 гадоў з дня нараджэння.

5 – Каваленя Аляксандр Дзмітрыевіч (1895, Бераставіцкі р-н – 1937), вучоны-археолог, які выявіў першыя матэрыялы, характэрныя для старажытнага Турава, збіраў матэрыялы для археалагічнай карты Беларусі – 125 гадоў з дня нараджэння.

5 – Карпук Міхаіл Андрэевіч (1930, Камянецкі р-н), мастак кіно і тэлебачання, графік, жывапісец – 90 гадоў з дня нараджэння.

5 – Сцяцко Павел Уладзіміравіч (1930, Зэльвенскі р-н), мовазнаўца, педагог, даследчык беларускага і славянскага мовазнаўства і міжмоўных стасункаў, аўтар падручнікаў і дапаможнікаў для вышэйшых і сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў, слоўнікаў – 90 гадоў з дня нараджэння.

7 – Раічык Васіль Пятровіч (1950, Шклоўскі р-н), кампазітар, піяніст, музычны і грамадскі дзеяч, прадзюсар, народны артыст Беларусі, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі (1980) – 70 гадоў з дня нараджэння.

Народ сказаў...

Нявестка гаварыла:
– Чорт іх, мама, усіх ведае.
Як сваякруха зварыць боршч у вядзёрным чыгуне, дык усё з'ядуць і яшчэ ім мала. А як я звару ў маленькім – больш палавіны застаецца.

– Сёння я чытала ў газеце, што чалавек у год павінен з'есці больш трох кілаграмаў солі, – сказала пры абедзе маладая жонка свайму мужу.

– Так, так, любая, – адказаў муж, сэрбаючы перасолены боршч, – але толькі ж не за адзін раз.

– Дзед, а дзед, ты маеш зубы? – пытаецца Андрэйка ў свайго дзёда.

– О, унучак, ужо пятнаццаць гадоў, як яны павывальваліся.

– Тады патрымай мае арэхі.

– Учора вы сказілі, што я велімі прыгожая, а сёння чамусьці маўчыце.

– Прабачце, але я учора быў без акулэраў.

– Колькі я табе разоў казала, каб ты не гуляў з Янкам: ён непрыстойны і дрэнна выхаваны хлопчык.

– Тады, мама, няхай Янка гуляе са мною: я ветлівы і добра выхаваны.

– У вашай хаце брудна.
– А мы з мужам хоць і сварымся, а смецця з хаты не выносім.

– Ведаеш, Маруся, мяне муж апрануў з ног да галавы за адну сваю палучку.
– А што ён табе купіў?
– Панчохи і грэбень.

Паводле зборніка «Беларускія народныя жарты» (савраў Змітра Бяспалы; Мінск, 1970)

Любяць ехаць на мужыку.

СЕЛЯНІН БЕЛАРУСЬ: Хоць паны з сацыялістымі сварацца нібы, але абодва любяць ездзіць на мужыцкім нарку. Ой-ой не дагрмаю, – шкажа! Чую, што хутка сіню іх у прору.

Малюнак з часопіса «Маланка», № 13 за 1926 год

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 7

- Уздоўж:** 1. Радзівіл. 4. Калеснік. 8. Сцяг. 9. Мова. 10. Высяванне. 15. Арол. 16. Кніжка. 17. Юльян. 19. Опера. 20. Ласун. 23. Бегін. 24. Ягайла. 26. Душа. 29. Класіцызм. 32. Лета. 33. Зубр. 34. Папараць. 35. Дастоева.
Упоперак: 1. Рысунак. 2. Дзяк. 3. Вочы. 5. Лютня. 6. Неон. 7. Краншнэп. 11. Сын. 12. Вуж. 13. Славеснік. 14. Аляксандр. 16. Купала. 18. Быліна. 21. Губашлёп. 22. Гаворка. 25. Афіша. 27. Эліза. 28. Стэп. 30. Знос. 31. Пуке.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ПОЛАЦК (працяг артыкула). У Вялікую Айчынную вайну з 15.07.1941 да 04.07.1944 г. акупаваны нямецка-фашысцкімі захопнікамі, якія загубілі тут прыкладна 150 000 чалавек, знішчылі ўсе прамысловыя прадпрыемствы, культурна-асветныя ўстановы, 96% жыллёвага фонду.

Помнік Усяславу Чарадзею

У 1944 – 1954 гг. цэнтр Полацкай вобласці. У 1953 – 1959 гг. працаваў Полацкі педагагічны інстытут. Адноўлены разбураны ў вайну і пабудаваны новыя прамысловыя прадпрыемствы. Насельніцтва ў 1923 г. складала 18 194 чал., 1926 – 25 826 чал., 1939 – 29 577 чал., 1959 – 44 978 чал., 1970 – 64 182 чал., 1989 – 76 837 чал., 2006 – 81 020 чал., 2018 – 84 597 чал.

У 1989 г. Полацк стаў першым у Беларусі гісторыка-культурным горадам-запаведнікам. 14 студзеня 2013 г. Указам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь № 27 «Аб аб'яднанні раёнаў і гарадоў абласнога падпарадкавання Рэспублікі Беларусь, якія маюць агульны адміністрацыйны цэнтр» Полацк быў пазбаўлены статусу горада як асобнай адміністрацыйнай адзінкі.

Цяпер 1-павярховая індывідуальная забудова захавалася ў выглядзе асобных участкаў. Галоўная кампазіцыйная вось – праспект К. Маркса – вырашана ў выглядзе шырокага

Забудова галоўнай плошчы XVIII – XIX стст.

бульвара, паралельнага Дзвіне. Адміністрацыйна-грамадскі цэнтр фармуецца на галоўнай плошчы Леніна. На скрыжаванні праспекта К. Маркса з вул. Гогаля ўтвораная плошча Ф. Скарыны, пастаўлены помнік Ф. Скарыну. У парку імя 50-годдзя Савецкай улады насыпаны Курган Бессмяротнасці на ўшанаванне памяці жыхароў Полацка і раёна, а таксама воінаў Чырвонай Арміі, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну, размешчаны будынак музея баявой славы. У горадзе ўсталяваныя помнікі князю Усяславу Чарадзею (конны), дойлідзу Іаану, прападобнай Ефрасінні Полац-

кай, кінарэжысёру Ю. Тарычу, герою грамадзянскай вайны У. Азіну, Помнік героям Айчыннай вайны 1812 года (адноўлены, ранейшая назва «Помнік ва ўспамін Айчыннай вайны 1812 г.»), Героям Савецкага Саюза І. Айтыкаву, І. Аляксееву, А. Гараўцу, Т. Марыненка, вучням і настаўнікам былой школы № 12, воінам-гвардзейцам, якія вызвалілі горад ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў ды інш.; памяtnыя знакі «Полацк – калыска беларускай дзяржаўнасці», літары У і ў гонар Геаграфічнага цэнтра Еўропы.

(Заканчэнне будзе)